

O'ZBEKISTONDA YANGI AVLOD KADRLAR TAYYORLASH

*Ataxanova Gavharoy Anvarbekovna,
Andijon Abu Ali ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligi texnikumi o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”, uning asosiy vazifa va maqsadlari, ta’lim sohasidagi davlat siyosati yoritib berilgan.

Tayanch so’zlar. Tamoyil, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”, ta’lim, shaxs, davlat, jamiyat, davlat ta’lim standartlari, uzluksiz ta’lim, shartnomalar va konventsiyalar.

O‘zbekiston hukumati, shaxsan muhtaram Prezidentimiz Islom Abdug‘anievich Karimov Respublikamiz mustaqillikka erishgan dastlabki kunlardan o‘zgarib, ayniqsa, so‘nggi yillarda ma‘naviyat va ma‘rifat masalalari va ta‘lim tizimini takomillashtirib, uni jahon andozalariga muvofiqlashtirish bo‘yicha ibratli ishlarni amalga oshirmoqdalar.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy majlisi IX sessiyasida (1997 yil 29 avgust) Kadrlar tayyorlash milliy dasturi va «Ta‘lim to‘g‘risida»gi Qonunning qabul qilinishi fikrimizning yaqqol dalilidir. Bu muhim hujjatlar istiqboliy xarakterga ega bo‘lib, ularning mamlakatimiz ta‘lim tizimini takomillashtirishda qanday ahamiyatga ega ekanligi hammamizga ma‘lum. O‘tgan davr ichida ta‘limni isloh qilish bo‘yicha amalga oshirilgan ishlar, ularning bajarilishi bo‘yicha dastlabki yutuqlar ekanligini ta‘kidlab o‘tish lozim.

O‘zbekiston Respublikasining “ Ta‘lim to‘g‘risida”gi va “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” to‘g‘risidagi Qonunlari kadrlar tayyorlash Milliy modelining me‘yoriy asosini, uni amalga oshirish usuli va mexanizmini yaratib beradi.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining tarkibiy komponentlari; shaxs, davlat va jamiyat, o‘zluksiz ta‘lim, ishlab chiqarish bo‘lib, uning bosh maqsadi - raqobatbardosh yuqori malakali kadrlar tayyorlashga yunaltirilgan.

Shaxs kadrlar tayyorlash tizimining asosiy iste‘molchisi, shuningdek, umumta‘lim xizmatlarining yaratuvchisi xamdir. Umumta‘lim xizmatlari iste‘molchisi sifatida shaxsga Davlat ta‘lim standartlari doirasida sifatli ta‘lim va kasb - hunar tayyorgarligi kafolatlanadi.

Ta‘lim xizmatlarini amalga oshiruvchi sifatida esa Shaxs munosib darajada malaka egallagandan so‘ng, bilim va tajribalarini ta‘lim jarayonida yangi avlodga o‘rgatish, moddiy ishlab chiqarish, ilm - fan, madaniyat va maishiy xizmat ko‘rsatish bilan shugullanadi.

Har bir odam faqat ta'lim, ijtimoiy tarbiya va ma'naviy kamolot, kasb - hunar o'rgatish tizimi vositasidagina Shaxs bo'lib shakllanadi.

Natijada shaxs ijtimoiy kamol topadi, ya'ni o'z vazifa va mustaqil munosabatlarga kirishadi.

Davlat va jamiyat kadrlar tayyorlash tizimining amal qilishi va rivojlanishining kafolati, milliy model barcha sub'ektlari faloyatini tartibga soluvchi sifatida maydonga chikadi.

Davlat va jamiyat;

- fuqarolarning ilm olishi huquqini ularning kasb tanlash va malaka oshirish imkoniyatlarini;

- akademik litsey va kasb - hunar kollejarida o'qib - o'rganish yo'nalishini tanlash huquqini beruvchi majburiy umumiy o'qish maxsus, kasb - hunar ma'lumoti olishini:

- davlat grantlari bazasida yoki pullik bitimi asosida oliy va undan yuqori darajalarda ma'lumot olish huquqi;

- davlat ta'lim muassasalarining moliyaviy ta'minoti;

- o'quvchilarning o'qish, yashash va dam olish sharoitlarini ta'minlash masalalarini hal etish yuzasidan jamoatchilik boshqaruvini rivojlantirish;

- ta'lim jarayoni qatnashchilarini ijtimoiy qo'llab - quvvatlash;

- ta'lim muassasalarining pedagog xodimlari, ota - onalar (yoki ularning qonuniy vakllari)ning bolalar va o'smirlarning o'qish tarbiyasi, hayoti va sog'ligini himoya qilish uchun mas'uliyatlarni oshirish yuzasidan me'yoriy - huquqiy hujjatlarning amal qilish faolligini kafolatlaydi.

Milliy modelning uchinchi muhim komponenti uzluksiz ta'lim;

Uzluksiz ta'lim kadrlar tayyorlash tizimining asosi, O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy - iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi, shaxs, jamiyat va davlatning iqtisodiy, ijtimoiy, ilmiy - texnikaviy va madaniy ehtiyojlarini qondiruvchi ustivor sohadir.

Uzluksiz ta'lim ijodkor, ijtimoiy faol ma'naviy boy shaxs shakllanishi va yuqori malakali raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash uchun zarur shart - sharoitlarni yaratadi.

Uzluksiz ta'lim tizimining faoliyat olib borishi davlat ta'lim standartlari asosida, turli darajadagi ta'lim dasturlarining izchilligi asosida ta'minlanadi va quyidagi ta'lim turlarini o'z ichiga oladi.

Maktabgacha ta'lim:

Umumiy o'rta ta'lim:

O'rta- maxsus, kasb - hunar ta'limi:

Oliy ta'lim:

Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim

Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash:

Мақтабдан ташқари та'лим:

Кадрлар тайёрлаш миллий моделнинг то'rtинчи компоненти *илм - фандир*. Бунда *илм фanning quyidagi fazilatlari nazarda tutiladi*.

- Tabiat va jamiyatning rivojlanishi qonuniyatlariga oid yangi fundamental va amaliy bilimlarni shakllantirish, o'rganish, keng yoyish va кадрлар тайёрлаш tizimida foydalanish uchun eng muhim yangi ilmiy natijalarni markazlashtirish.

- yuksak malakali ilmiy va pedagogik кадрлар тайёрлаш:

- кадрлар тайёрлаш jarayonining ilmiy - tadqiqotlar infrastrukturasi yaratishh, turli sohalar bo'yicha ta'lim - axborot tarmoqlarida foydalanish uchun ma'lumotlar bazalarini shakllantirish:

- mamlakat ilm-fanining umumjahon ilm - fani bilan integratsiyalashuvi, hozirgi zamon ilm-fani va texnologiyalarining eng muhim muammolarini hal etish uchun xalqaro ilmiy yutuqlar va кадрлар almashinuvini yo'lga qo'yish.

Миллий моделning yana bir muhim компоненти ishlab chiqarishdir.

Ishlab chiqarish кадрлар тайёрлаш tizimida buyurtmachi va iste'molchi funksiyalarini bajarib, kerakli yuksak darajalarda va tegishli sohalar uchun кадрлар тайёрлаш, qayta тайёрлаш va malaka oshirish jarayonida faol ishtirok etadi.

Ishlab chiqarishning ehtiyojlari кадрлар тайёрлашga bo'lgan ijtimoiy buyurtmani shakllantiradi, kasb - hunarga тайёрлашning maqsadi, vazifasi va mazmunini aniqlaydi. Malakaviy talablarni ilgari suradi, yangi texnologiyalar va o'qitish shakllarini tanlab olish shartlarini belgilaydi. Ishlab chiqarish buyurtmachi sifatida kadrlarning umuman, kasb - hunarga тайёрлаш tizimining sifati, darajasi va raqobatbardoshligini baholab beradi.

Ta'lim mazmunini isloh qilib, uni jahon ta'lim standartlariga muvofiqlashtirishda ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etishhga alohida e'tibor berilgan. Xususan, Кадрлар тайёрлашh milliy dasturida «o'quv jarayonini ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlash» zarurligi ham alohida ko'rsatib o'tilgan.

Mustaqil O'zbekiston taraqqiyotida hal qiluvchi muammolar: xalqimizning ming-ming yillik qadriyatlarini, pedagogik merosini o'rganishh va ta'lim-tarbiya jarayonini milliyashtirish, jamiyat taraqqiyotida ma'naviyatning ustivorligini ta'minlash va ma'naviy tarbiya nazariyasini, amaliyotini takomillashtirish; yoshlar ongiga milliy mafkura, milliy g'oyani singdirish, vatanparvarlik tarbiyasini yangi mazmun va metodikasini ishlab chiqish; jahon andozalariga mos ta'lim tizimini yaratishh, ilg'or pedagogik tajribalarni ommalashtirish, pedagogik kadrlarni hozirgi davr talabi asosida ta'lim-tarbiya ishiga тайёрлашh, pedagogik texnologiya bilan qurollantirish kabilar pedagogika fanining dolzarb vazifasi bo'lib qoldi.

O'zbekistonda кадрлар тайёрлашhning Milliy dasturi ta'lim-tarbiyani tubdan isloh qilishh ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etishh; «Ta'lim berishning ilg'or pedagogik texnologiyalarni, zamonaviy o'quv-uslubiy majmualari yaratishh va

o‘quv –tarbiya jarayonini didaktik jihatdan ta‘minlash”ga bog‘liqligi ko‘rsatiladi. Ma‘lumki, Milliy dastur bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Birinchi bosqich (1997-2001 yy) mavjud kadrlar tayyorlash tizimini isloh qilish va rivojlantirish uchun huquqiy, ilmiy-uslubiy, moliyaviy moddiy shart-sharoitlar yaratish “... jumladan pedagog va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash hamda ularni malakasini oshirishni zamon talablariga javob beradigan darajada tashkil etish”.

Ikkinchi bosqich: (2002-2005 yy) Milliy dasturini to‘la ro‘yobga chiqarish, mehnat bozorini rivojlantirish va real ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarini hisobga olgan holda unga aniqlik kiritish, “Ta‘lim muassasalarini moddiy texnika va axborot bazasini mustaxkamlash davom ettiriladi, o‘quv-tarbiya jarayoni yukori sifatli o‘quv adabiyotlar va ilg‘or pedagogik texnologiya bilan ta‘minlanadi”.

Uchinchchi bosqich: (2005 va undan keyingi yillar) to‘plangan tajribalar taxlil etiladi. Ular umumlashtirish asosida mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollarga muvofiq kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirish” ko‘zda tutiladi.

Ta‘lim muassasalarini resurs, kadrlar va axborot bazalari yanada mustahkamlanadi o‘quv tarbiya jarayoni yangi o‘quv-uslubiy majmualar, ilg‘or pedagogik texnologiyalar bilan to‘liq ta‘minlanadi”. Bunda biz pedagogik texnologiya Milliy dasturni amalga oshirishning muhim vositasi ekanini ko‘ramiz.

Pedagogik texnologiya asrimizning 60-yillarida amerika Qo‘shma Shtatlarida, 70-80 yillarda boshqa rivojlangan mamlakatlarda keng qo‘llanila boshlandi.

YUNESKOning 1996 yildagi xalqaro konferentsiyasida Mamlakatning ma‘naviy iqtisodiy salohiyatini oshirishda va ta‘lim-tarbiyani intensivlashtirishda pedagogik texnologiya muhim ahamiyatga ega ekanligi ilmiy asoslanadi.

Ilmiy texnika taraqqiyot jadallashuvidan oldingi davrda ishlab chiqariladigan mahsulot yuqori puxtaligi va sifati bilan ajarilib turmas edi. Shuning uchun mahsulotlar uchun kafolatli ta‘mir muddatlari o‘rnatilgan edi, kafolatli ta‘mir esa ishlab chiqarish korxonalarini hisobidan bajarilar edi. Mazkur sharoitlarda an‘anaviy o‘qitish tizimi, ishlab chiqarish talabiga javob berar edi. Ishlab chiqarish sharoitining o‘zgarishi bilan an‘anaviy pedagogik asosida tayyorlangan mutaxassislar sifati qo‘yiladigan talablarga javob bera olmay qo‘ydi.

O‘qitishning ommaviyligi o‘sib kelayotgan bir sharoitda ko‘pchilik kadrlarni tayyorlash sifatda darajasi, ishlab chiqariladigan mahsulot sifatini o‘shir sur‘atidan, ya‘ni ilmiy-texnik taraqqiyotishuvidan, ancha orqada qola boshladi.

Fan, texnika va texnologiyaning jadal rivojlanishi sharoitida o'qitish tizimiga quyidagi talablar qo'yiladi:

a) individual va mustaqil ishlash, ilmiy-texnik axborot bilan ishlash malakalarini rivojlantirish;

b) original va nostandart qarorlar, ishchanlik - qobiliyatlarini rivojlantirish;

v) o'qitishni individuallashtirish (o'qishga turli qobiliyatga ega bo'lgani uchun);

g) bilim harakatchanligi, tanqidiy fikrlashganda moslashuvchanlik va ijod, ishlab chiqarishning zudlik bilan o'zgaruvchan sharoitiga mos ephillikni shakllantirish.

Bayon etilgan, bir tomondan pedagogik texnologiyaning sodir bo'lish zaruriyatini tasdiqlasa, ikkinchi tomondan u ilmiy texnik taraqqiyot jadallashuvining mahsuloti ekanligini namoyish etadi. Shu sababli, ilmiy texnik taraqqiyot tezlashuviga 2...3 va undan ortiq fanlar ulanishlarida paydo bo'ladigan yangi fanlarning ta'sirini alohida ta'kidlash zarur bo'ladi. Pedagogik texnologiya ham ikkita fan – «pedagogika» va «texnologiya»lar ulanishida paydo bo'lga yangi fanlardan biridir. Pedagogik texnologiya ilmiy texnika taraqqiyoti jadallashuvi talabalari darajasida kadrlar tayyorlashuvi talablari darajasida kadrlar tayyorlashni ta'minlash imkoniyatini yaratdi. Pedagogik texnologiyaning tarkibiy qismlari tegishli davr talablari asosida ham paydo bo'ladilar.

“Pedagogik texnologiya bilimlarni o'rganishh yaxlit jarayonida ta'lim shakllarini optimallashtirish, texnikaviy, insoniy imkoniyatlar, ularning o'zaro xamkorligi amalga oshirish metodlar tizimidir”, -degan xulosaga kelinadi.

Uzoq vaqt xukm surgan, kommunistik g'oyaviylikka asoslangan byurokratik pedagogika ta'lim-tarbiya jarayoniga ilmiy yondoshish yo'llarini berkitgan edi. Ayniqsa rivojlangan mamlakatlar tajribasidan foydalanishh man etilgan edi.

O'zbekistonda kadrlar tayyorlashh Milliy dasturi mustaqillik sharofati bo'lsa, uni amalga oshirishning asosiy ilmiy metodik omillaridan biri yangi pedagogik texnologiyadir. Pedagogik texnologiyaning predmeti - ta'lim-tarbiya jarayonini optimal loyixalash, modellashtirish tizimi, mexanizmi. Ya'ni pedagogik qonuniyatlarga asoslangan ta'lim-tarbiya tizimini samarali ommabop mexanizmidir. Pedagogik texnologiya ommabopligi ilmiy asoslanganligi bilan individual mahoratdan farq qiladi. Yangi pedagogik texnologiya fanini o'qitish maqsadi: - bo'lajak mutaxassisliklarni mavjud pedagogik qonuniyatlar va aniq shart-sharoitga asosan ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalash samarali metod va vositalarni tanlanga o'rgatishdan iborat.

SHunday qilib, pedagogik texnologiyaning predmeti o'quv jarayoni va professional tayyorgarlik tizimini loyihalashdan iborat. Tizimli yondashish o'qitish tizimining barcha asosiy tomonlarini - maqsadni aniqlash va o'quv jarayonini loyihalashdan tortib, to yangi o'qitish tizimining samaradorligini tekshirish, uni sinovdan o'tkazish va ommallashtirishgacha bo'lgan jarayonni o'z ichiga oladi. U o'z

harakat tartiblarini takrorlanuvchanligi va ularni to‘la o‘quv jarayoniga tadbiiq etishh foyasi, oqibat natijada bu jarayonni «jonli o‘qituvchiga» bog‘iq bo‘lmay qolishiga olib keladi. Haqiqatan ham, agar o‘quv jarayoni to‘la takrorlanuvchan, alohida ko‘rinishh (epizod)larga bo‘linsa, o‘qituvchining vazifasi oldindan tuzilgan (o‘zi tuzgan bo‘lishi shart emas) material bilan o‘qishni tashkil etishhda tashkilotchi va maslahatchi rolini ijro etishhdan iborat bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T: “SHarq” nashriyot matbaa kontserni, 1997.
2. Karimov I.A. O‘zbekistonning o‘z istiqlol va taraqqiyot yo‘li.- T: O‘zbekiston, 1992.-78 b.
3. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishhga xizmat etsin.-T: O‘zbekiston, 1998.-30 b.
4. N.N. Azizxo‘jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. Nizomiy nomidagi TDPU. 2006 y.
6. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.